

Прикази Reviews Comptes rendus

Етнографија српског постсоцијализма

Симић, Марина. 2014. *Космополитска чежња: етнографија српског постсоцијализма*. Београд: Центар за студије културе, Факултет политичких наука, Чигоја штампа.

Књига, *Космополитска чежња: етнографија српског постсоцијализма*, ванредне професорке Факултета политичких наука, др Марине Симић заснива се на етнографско-антрополошком приступу примењеном на веома „неухватљиву“ тему као што је постсоцијалистичка трансформација у Србији – чиме читаоцима из савремене Србије не само да приближава време у коме живе већ и разјашњава многе имплицитне праксе које су део постсоцијализма. Наиме, проф. Симић на основу свог теренског рада у Новом Саду 2005. и 2006. године међу високообразованим људима између 24. и 40. године старости анализира и испитује шта људи кажу, раде и како разумеју свакодневни живот у Србији. Приступом „одоздо“ и бивајући сведок и учесник догађаја и активности људи са којима је сарађивала, ауторка анализира не само један апстрактан процес већ из другачијег угла осветљава и свакодневицу свих нас који у постсоцијалистичкој Србији живимо.

Поред *Речи захвалности* и *Предговора*, књига се састоји из седам поглавља, додатка, и библиографије и биографског одељка о ауторки.

У првом поглављу *Етнографско истраживање свакодневице у Србији – теоријски и методолошки проблеми* ауторка даје детаље о свом теоријско-методолошком приступу. Пре свега, како она објашњава, у књизи се разматра проблем локације-места, односно како се млади, високообразовани и добро социјално позиционирани људи у Србији/Новом Саду супротстављају својој дислоцираности од глобалних токова покушавајући да изграде себе као „космополитске ‘европске’ субјекте“ кроз дискурзивне праксе и тактике. Ауторка на почетку даје јасан историјско-политички преглед живота у социјализму и распада СФРЈ који су утицали да се на период после 2000. гледа као на период ишчекиване „нормалности“ али која се и даље пореди с „нормалним животом“, тј. с идејом „нормалности“ који је владао у СФРЈ и „нормалним животом“ којим се, како сматрају њени испитаници, живи на Западу. С тим у вези, њени испитаници кроз различите космополитске праксе у свакодневном животу (као што је куповина, вожња превозом, седење у кафићу, слушање музике) покушавају да се позиционирају као космополитски субјекти о чему се говори у наредним поглављима.

Иако се поглавље *Пад* пре свега односи на пад социјализма, распад социјалистичких држава и променама које су настале у целој Европи и Југославији, истовремено представља и

метафору којом ауторка описује свакодневна искуства и доживљај свакодневног стања својих испитаника. Другим речима, с обзиром на то да њени испитаници осећају политичко-економску и морално-културну кризу и после 2000. године, док сами често алудирају на нормалан живот у СФРЈ, пад се односи на „пад из неодређеног, рајског (и социјалистичког) стања у перманентно стање кризе“ (33). С тим у вези, ауторка примењује Херцфелдов појам дисемије, дуалности, за идеализовано и стереотипизирано двоструко стање у Србији које се односи на период пре и после социјализма и истовремено бивање у Европи и ван ње у оквиру кога деведесете године прошлог века представљају узрок и границу између два дуална стања у српском друштву. Због свега тога су и њени испитаници (као и многи други у Србији) југоносталгично причали о социјалистичком периоду, не толико због жеље за обновом социјалистичког режима колико због „одређених вредности и социјалног статуса за који су људи веровали“ да су имали у СФРЈ (40) а све у циљу разумевања савремене кризе.

У поглављу *Држава, модерност и кретање*, проф. Симић дајући пример функционисања јавног превоза, пре свега српских железница и међуградског аутобуса, у Србији током 1990-их, односно ослањајући се на мишљења и искуства испитаника о (не)функционисању саобраћаја, објашњава како се простор претвара у место, односно један вид трансформације уређене, социјалистичке у неуређену и хаотичну државу што је последица нестабилности и политичке кризе током 90-их. С обзиром на то да је саобраћај био државно (не)контролисан и (не)регули-

сан, у Србији се јавни превоз сматрао метафором државе али и „*средство којим се производи знање о држави*“ (55), где су разговори о имобилности и путовању биле рефлексије стања у држави, „непостојању државе која функционише“ и слика пада из модерности у „неку врсту ‘балканске’ предмодерности“ (67) насупрот модерности и систему који функционоше на Западу.

Четврто поглавље *Космополитизам, путовања и други* говори о космополитским праксама и самоодређењу испитаника и идентификацији с урбаним, западним космополитским другима у служби дистанцирања од унутрашњих, националистички оријентисаних и примитивних других (као што су „дођоши“, тј. колонисти и избеглице). Прецизније, антinationалистичке идеје, путовања и потрошачке праксе код испитаника са којима је радила проф. Симић представљају истовремено њихове начине у изградњи космополитских и урбаних субјективитета у времену после „пада социјализма“, односно времена када су они и њихови родитељи могли слободно да путују, а у земљи је владао мир и стабилност. Под космополитском припадношћу се подразумева „припадност (замишљеној) заједници чији чланови деле исте вредности-одређену врсту *културе*, која превазилази националне границе“ (72). Космополитска идентификација њених испитаника повезана је с идејом да су градови и урбаност носиоци модернизације а села оличење премодерности. Ауторка користи појам „премештајућег оријентализма“ Милице Бакић-Хејден у тумачењу дуалног схватања центра и периферије. То значи да њени испитаници градове виде као носиоце урбаности и модернизације, док су (националистички оријентиса-

не) придошлице (из неразвијених села бивше СФРЈ) носиоци премодерности и починиоци „уништавања урбаног Новог Сада“. Међутим, њени испитаници “кроз ‘присвајање’ Европе – њених замишљених вредности и идеала“ (85, 86) и путем путовања у иностранство себе позиционирају као космополитске грађане.

Политика, музика, естетика јесте поглавље у коме ауторка објашњава како је музика повезана са политиком и естетиком (или њеним одсуством) у историјско-националном контексту у СФРЈ, 90-их и после 2000. године у Србији. С једне стране, деведесете године доживљавале су се као деградација у економском, моралном/културном и естетском смислу, за шта се често у јавном дискурсу оптуживала нова новокомпонована и турбо-фолк музика као један од чинилаца тог пада. После 2000. године и пада Милошевићевог режима, с друге стране, Егзит музички фестивал је служио за успостављање нових музичких, политичких, моралних, естетских, културних вредности и норми. Наиме, Егзит је промовисан као носилац урбаних, омладинских, демократских и антимилошевићевских идеја, док је нова народна музика често стереотипизирана као музика заосталог, руралног и националистички оријентисаног слоја. Када су у питању саговорници ауторке, за њих је Егзит представљао вид космополитског позиционирања. Споменути музички фестивал је, бар у теорији, представљао фестивал на који не долазе „народњаци и ‘убани сељаци“ већ је био отворен ка другим светским културама и народима и дистанцирао се од турбо-фолк и нове народне музике што је служило њеним испитаницима као сопствена

потврда космополитског идентитета, али и начин достизања тог идентитета будући да су они свесни да су Срби – Источноевропљани а не Западњаци.

Поред музике и политичких идеја промовисаних на Егзиту, куповина, начин вредновања и форме конзумације робе, о којима је реч у поглављу *Потрошња*, такође су имали важну улогу у успостављању „нормалности“ међу младим и образованим испитаницима, како закључује проф. Симић. Ово је посебно важно имајући у виду шири историјски контекст, односно немогућност легалног увоза робе због санкција УН током 1990-их и хиперинфлације, што је све проузроковало процват сиве економије (за шта су синоним улични продавци и буљбе пијаце) и црног тржишта. У том смислу, за многе њене испитанике одређени начини продаје (који личе на оне из социјалистичког система или на претпостављени западни систем) и праксе куповине су „важни елементи изградње моралног сопства“ (134) и представљају начин поновног успостављања „нормалности“, што им помаже да „разумеју себе и своје место у свету“ као модерних, „културних“ и европских грађана путем нпр. избегавања личних разговора с продавачицом или куповином „оригиналне“ западне робе итд. Међутим, како ауторка закључује, њени испитаници су свесни своје амбивалентне позиције и „осећају се као да су истовремено и на Западу и ван њега“ (161).

У седмом поглављу, насловљеном *Закључак: постсоцијализам у Србији – иза југословенске ексклузивности*, ауторка проф. др Марина Симић прави кратак осврт на кључне поенте у књизи као што су повезаност производње космополитског идентитета и

локалитета друштвених пракси и жеље за „нормалним животом“ међу њеним испитаницима у константној дискурзивној игри између жеље за Западом и критике „балканског примитивизма“. У том смислу, важан референтни оквир који је утицао на схватања њених саговорника о „нормалности“ у прошлости и служио као репер за њено мерење у савременој Србији и на Западу јесте идеја о „југословенској ‘ексклузивности’“ која је омогућавала одређени вид „нормалног“ живота који је нестао распадом земље и додатно уништен политичко-економском и морално-културном кризом из деведесетих година прошлог века.

На крају, у додатку *Антрополошкиња на терену: проблеми припадања и имплицитних дискурса* ауторка детаљније проблематизује и објашњава своју позицију нативног антрополога пошто је и сама у одређеним тренуцима бивала схваћена као други (као истраживач и као неко ко долази из Велике Британије) или као припадница групе „ми“ (као млада и образована грађан-

ка Србије), док је истовремено носила сопствена искуства и сећања на живот у СФР Југославији и Србији.

Иако се ова књига заснива на теренском раду међу образованим и младим грађанима Новог Сада, она је истовремено књига о свима нама који живимо у савременој Србији зато што покреће многе теме и даје одговоре на многа питања о којима сви мислимо или свакодневно проживљавамо као што су путовања, музика, куповина, било да одобравамо, коментаришемо или се можда чак и идентификујемо с испитаницима проф. Марине Симић. Другим речима, космополитске праксе њених испитаника су истовремено и космополитске праксе многих других грађана Србије који покушавају да нађу своје место у постсоцијалистичкој, европској Србији због чега препоручујем ову књигу свима заинтересованим за дубље разумевање друштвеног живота и грађана савремене Србије.

Марија Брујић